วารสารปรัชญาปริทรรศน์
JOURNAL OF PHILOSOPHICAL VISION
ISSN: 1513-6620 (Print) × ISSN: 2773-9643 (Online)
https://so05.tci-thaijo.org/index.php/phiv/index

Academic Article

กระบวนการเสริมสร้างพุทธิปัญญาสำหรับเยาวชน

A Process of Enhancing Cognitive Intelligence for Thai Youth

พระครูปลัดสัมพิพัฒนธรรมาจารย์ นิรันดร์ อภิปุญฺโญ[1*], ธานี สุวรรณประทีป[2], & ชัยชาญ ศรีหานู[3]

Phrakrupaladsampipatthanadhammajan Niran Abhipunyo[1*], Tanee Suwanpatep[2], & Chaichan Srihanu[3]

ARTICLE INFO

Name of Author & Corresponding Author: *

1. พระครูปลัดสัมพิพัฒนธรรมาจารย์ นิรันดร์ อภิปุญฺโญ*
Phrakrupaladsampipatthanadhammajan Niran Abhipunyo
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.
Email: nirun.siri@mcu.ac.th

2. ธานี สุวรรณประทีป
Tanee Suwanpatep
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.
Email: thanee_305@hotmail.com

3. ชัยชาญ ศรีหานู
Chaichan Srihanu
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.
Email: nnirun98@gmail.com

คำสำคัญ:
กระบวนการ, เสริมสร้าง, พุทธิปัญญา, เยาวชน

Keywords:
Process, Development, Cognitive Wisdom, Youth

Article history:
Received: 18/03/2026
Revised: 20/04/2026
Accepted: 20/05/2026
Available online: 20/06/2026

ABSTRACT

This research aims to develop and present a systematic youth development framework through the integration of "Buddhi-Panya activities" with an eight-dimensional youth model. The study seeks to advance traditional cognitive-based learning (cognitive domain) toward affective transformation through contemplative education (contemplative pedagogy). The proposed framework emphasizes the construction of a learning mechanism that systematically links internal cognitive processes with external ethical behaviors, thereby fostering self-awareness and insight-based wisdom among youth.

The findings indicate that effective youth development requires a stepwise learning process. The process begins with body-based and self-awareness activities designed to enhance neural readiness, attentional stability, and concentration. It then progresses toward higher-order analytical thinking activities, followed by integration through sensory-based practices. These sensory-oriented activities function as mechanisms to anchor learners in the present moment, which plays a critical role in cultivating mental clarity, emotional purification, and sustained attentional discipline. The key contribution of this study is the synthesis of a "Buddhi-Panya Enhancement Process for Model Youth Development," consisting of two interrelated dimensions: 1) the development of internal capacity and psychological stability, and 2) the cultivation of public consciousness and harmonious coexistence. This framework is grounded in core Buddhi-Panya qualities, namely diligence, mental clarity,

How to cite:
Abhipunyo, P. et al. (2026). A Process of Enhancing Cognitive Intelligence for Thai Youth. *Journal of Philosophical Vision*, 30 (2), 48-58.

generosity, and compassion. The study highlights that sustainable youth development requires an integrated approach that systematically connects internal psychological transformation with external ethical and social behaviors.

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาและนำเสนอกระบวนการพัฒนาเยาวชนอย่างเป็นระบบ ผ่านการบูรณาการ “กิจกรรมพุทธิปัญญา” เข้ากับกรอบคุณลักษณะเยาวชนต้นแบบ 8 ประการ โดยมุ่งยกระดับกระบวนทัศน์การเรียนรู้จากการเรียนรู้เชิงพุทธิพิสัยแบบดั้งเดิมไปสู่การพัฒนาเชิงเจตพิสัยผ่านกระบวนการจิตตปัญญาศึกษา ทั้งนี้เพื่อสร้างกลไกการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงระหว่างกระบวนการทางปัญญาภายใน กับพฤติกรรมเชิงจริยธรรมที่แสดงออกภายนอก อย่างมีเหตุผลและเป็นระบบ อันนำไปสู่การพัฒนาสติรู้ตัวและปัญญาเชิงพิจารณาธรรมของเยาวชน

ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการพัฒนาเยาวชนที่มีประสิทธิภาพควรจัดลำดับการเรียนรู้อย่างเป็นขั้นตอน เริ่มจากกิจกรรมที่เน้นฐานกายและการรับรู้ตนเอง เพื่อเสริมสร้างความพร้อมของระบบประสาท ความนิ่ง และสมาธิ ก่อนพัฒนาไปสู่กิจกรรมที่ใช้การคิดวิเคราะห์เชิงลึก และต่อยอดด้วยการบูรณาการผ่าน “ระบบผัสสะ” เพื่อทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการนำผู้เรียนกลับสู่สภาวะปัจจุบันขณะ อันเป็นกลไกสำคัญในการกำกับจิตใจให้เกิดความตั้งมั่นและความผ่องใสทางจิต องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัยนี้คือ การสังเคราะห์ “กระบวนการเสริมสร้างพุทธิปัญญาสำหรับเยาวชนต้นแบบ” ซึ่งประกอบด้วย 2 มิติหลัก ได้แก่ 1) กระบวนการพัฒนาศักยภาพและความมั่นคงภายใน และ 2) กระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะและการอยู่ร่วมกัน โดยอาศัยคุณลักษณะพุทธิปัญญา ได้แก่ ความขยัน ความผ่องใสแห่งจิตใจ ความมีน้ำใจ และความเมตตากรุณา เป็นฐานสำคัญของการพัฒนาเชิงบูรณาการ ผลลัพธ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าการพัฒนาเยาวชนที่ยั่งยืนจำเป็นต้องเชื่อมโยงมิติภายในจิตใจเข้ากับพฤติกรรมทางสังคมอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง

1. บทนำ

ในบริบทของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในศตวรรษที่ 21 การเสริมสร้าง “พุทธิปัญญา” (Buddhi-based cognition) และคุณธรรมจริยธรรมในกลุ่มเยาวชนถือเป็นประเด็นสำคัญที่เชื่อมโยงทั้งมิติการศึกษา จิตวิทยาการเรียนรู้ และการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน เยาวชนในฐานะกำลังสำคัญของชาติจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาอย่างรอบด้าน ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา และคุณธรรม เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตในสังคมที่มีความซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วได้อย่างมีเหตุผล มีภูมิคุ้มกันทางจิตใจ และสามารถแยกแยะความถูกต้องทางจริยธรรมได้อย่างเหมาะสม (กระทรวงศึกษาธิการ, 2550) แนวคิดการพัฒนาพุทธิปัญญาในบริบทการศึกษาไทยได้รับการกล่าวถึงอย่างต่อเนื่องในฐานะกระบวนการพัฒนาศักยภาพการคิดขั้นสูง การเรียนรู้เชิงวิเคราะห์ และการประยุกต์ใช้ปัญญาในชีวิตจริง ทั้งนี้ งานวิจัยด้านพุทธิปัญญาได้สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการบูรณาการ

แนวคิดทางพุทธศาสนากับการจัดการเรียนการสอนสมัยใหม่ เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ที่มีความหมายและยั่งยืน (พระครูสังฆรักษ์จำนงค์ ถาวรธมฺโม (สุวรรณปาล) & บรรจบ บรรณรุจิ, 2558; ชูติวรรณ บุญอาชาทอง & ภูริพจน์ แก้วย่อง, 2560) นอกจากนี้ การใช้สื่อและนวัตกรรมทางการศึกษา เช่น บทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนแบบมัลติมีเดีย ยังมีบทบาทสำคัญในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้เชิงพุทธิปัญญา โดยช่วยส่งเสริมการขยายความคิด การคิดวิเคราะห์ และการสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองของผู้เรียน (ปรัศณียา กองอาษา, 2546; สุปราณี บุระ, 2557) ขณะเดียวกัน แนวคิดด้านหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนระดับอุดมศึกษายังชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการปรับกระบวนทัศน์การเรียนรู้ให้สอดคล้องกับการพัฒนาปัญญาและคุณลักษณะผู้เรียนในศตวรรษใหม่ (อภิภา ปรัชญพฤทธิ์, 2555) ในมิติของการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม รัฐได้กำหนดกรอบนโยบายและมาตรฐานการพัฒนาเด็กและเยาวชน โดยเน้นการพัฒนาให้เป็นผู้มีวุฒิภาวะทางอารมณ์ มีคุณธรรมจริยธรรม มีสุขภาวะที่ดี และสามารถดำรงชีวิตอย่างมีเหตุผลภายใต้กรอบของสังคมที่มีระเบียบและกติกา (พระราชบัญญัติส่งเสริมการพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2560) สอดคล้องกับแนวคิดคุณธรรมพื้นฐานที่มุ่งปลูกฝังลักษณะนิสัยที่พึงประสงค์ของผู้เรียนอย่างเป็นระบบ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2550) จากฐานคิดทางพระพุทธศาสนา หลักไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา ถือเป็นกระบวนการสำคัญในการพัฒนามนุษย์แบบองค์รวม โดยเฉพาะการเจริญสติและปัญญา ซึ่งมีบทบาทในการยกระดับการรับรู้ทางจิตใจและการคิดอย่างมีเหตุผล อันส่งผลต่อการดำรงชีวิตที่มีคุณภาพและมีความสุข (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2551; มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2535, 2539)

ดังนั้น กระบวนการเสริมสร้างพุทธิปัญญาในเยาวชนจึงมิได้เป็นเพียงการพัฒนาด้านความรู้เชิงวิชาการเท่านั้น หากแต่เป็นการบูรณาการระหว่างความรู้ คุณธรรม และการพัฒนาจิตใจ เพื่อสร้างพลเมืองที่มีคุณภาพ สามารถคิดวิเคราะห์ แยกแยะความถูกผิด และดำเนินชีวิตอย่างมีสติและปัญญา อันเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาสังคมและประเทศชาติอย่างยั่งยืน

2. พุทธิปัญญา

คำว่า “พุทธิปัญญา” “พุทธินิยม” และ “พุทธิปัญญานิยม” ซึ่งมาจากรากศัพท์ภาษาอังกฤษคำเดียวกันว่า Cognitive ซึ่งทั้งสามคำนี้มีความเกี่ยวข้องและถูกนำมาใช้อธิบายเกี่ยวกับการเรียนรู้และการเรียนการสอนไว้ คือ พุทธิปัญญา เกี่ยวข้องกับความรู้และทักษะการเรียนรู้ ความเข้าใจ ที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ เป็นการเรียนรู้ที่ปรับโครงสร้างทางความคิด ซึ่งมาจากจิตใจของแต่ละบุคคล การที่แต่ละคนมีโครงสร้างทางความคิดต่างกันมาจากสังคมที่เป็นปัจจัยภายนอก ทำให้แต่ละคนต้องมีอำนาจในการปรับโครงสร้างความคิดของตนเอง การกระตุ้นด้วยวิธีของพุทธิปัญญา (Cognitive Strategy Activators) หมายถึง การนำบทเรียนมาใช้สื่อกระตุ้นหรือเร้าที่ทำให้ผู้เรียนได้ใช้ปัญญาในการคิด เช่น การบอกใบ้ด้วยภาพ แผนผัง ซึ่งทำให้ผู้เรียนจดจำบทเรียนได้แม่นยำขึ้น และยังทำให้ผู้เรียนเกิดจินตนาการที่สร้างความเข้าใจที่ถูกต้อง (ปรัศณียา กองอาษา, 2546)

พุทธิปัญญา จึงเป็นการเรียนรู้ที่ปรับโครงสร้างทางความคิด ซึ่งมาจากจิตใจของแต่ละบุคคลมีจุดมุ่งให้ผู้เรียนเป็นคนเก่ง เป็นคนดีและมีความสุข โดยการนำหลักปัญญา 3 ประการ ได้แก่ สุตมยปัญญา จินตมยปัญญา และภาวนามยปัญญา โดยมีหลักสำคัญ คือ ความสามารถที่ถูกต้องผ่านทาง

สุตมยปัญญา คือ การเล่าเรียนศึกษาจากแหล่งข้อมูลภายนอก จินตามยปัญญา คือ การรับข้อมูลมาคิดวิเคราะห์ ด้วยความรู้ของตนจนทำให้เกิดองค์ความรู้ขึ้นภายในตน และภาวนามยปัญญา คือการทดลองปฏิบัติจนเห็นผลประจักษ์ด้วยตนเอง ซึ่งปัญญาทั้ง 3 ประเภทนี้ เป็นผลจากการพัฒนาปัญญาที่เป็นขั้นตอนตามลำดับ คือ ปัญญาขั้นการพัฒนาเบื้องต้นด้วยการฟัง เล่าเรียนศึกษา คบหากัลยาณมิตร สอบถามครูอาจารย์แล้วพัฒนาความรู้ของตนให้เกิดมีขึ้น ปัญญาขั้นนี้จึงเป็นสุตมยปัญญา ส่วนปัญญาที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาระบบความคิดของตนให้เป็นระบบคิดถูกวิธีและคิดอย่างสาวหาเหตุผล ตลอดสายได้ดีเป็นต้น จัดเป็นจินตามยปัญญา และการพัฒนาขั้นสุดท้ายเป็นการพัฒนาตนขั้นลงมือภาคปฏิบัติแล้วจึงรู้โดยประจักษ์ด้วยตนเองจนหมดความลังเลสงสัย ดังนั้น พุทธิปัญญานิยม จึงเน้นให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้สิ่งใหม่และทำความเข้าใจในศาสตร์นั้นๆ ได้ด้วยตัวเอง ที่มาจากการกระบวนการทางปัญญาหรือความคิด ซึ่งมาจากพื้นฐานความรู้เดิมในอดีต ที่เป็นการสั่งสมข้อมูล การสร้างความหมาย การเชื่อมโยงข้อมูลและการดึงข้อมูลออกมา ประกอบกับความเข้าใจในขณะนั้น เพื่อให้เกิดการแก้ปัญหาด้วยตัวเอง

พุทธิปัญญา มีจุดมุ่งให้ผู้เรียนเป็นคนเก่ง เป็นคนดีและมีความสุข โดยการนำหลักปัญญา 3 ประการ ได้แก่ สุตมยปัญญา จินตมยปัญญา และ ภาวนามยปัญญา โดยมีหลักสำคัญ คือ ความสามารถที่ถูกต้องผ่านทางสุตมยปัญญา คือ การเล่าเรียนศึกษาจากแหล่งข้อมูลภายนอก

จินตามยปัญญา คือ การรับข้อมูลมาคิดวิเคราะห์ ด้วยความรู้ของตนจนทำให้เกิดองค์ความรู้ขึ้นภายในตน และภาวนามยปัญญา คือการทดลองปฏิบัติจนเห็นผลประจักษ์ด้วยตนเอง (พระครูสังฆรักษ์จำนงค์ ถาวรธมฺโม (สุวรรณปาล) & บรรจบ บรรณรุจิ, 2558)

สรุป พุทธิปัญญานิยม หมายถึง กระบวนการทางปัญญาที่เน้นให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้สิ่งใหม่ และทำความเข้าใจในศาสตร์นั้นๆ ได้ด้วยการกระบวนการทางปัญญาหรือความคิด โดยผ่านการนำหลักปัญญา 3 ประการ ได้แก่ สุตมยปัญญา จินตมยปัญญา และ ภาวนามยปัญญา เชื่อมโยงข้อมูลและการดึงข้อมูลออกมาประกอบกับความเข้าใจในขณะนั้น เพื่อให้เกิดการแก้ปัญหาด้วยตัวเอง

3. เยาวชนต้นแบบ

เยาวชนต้นแบบ หมายถึง เยาวชนที่มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่ได้รับการฝึกฝนและอบรมมาเป็นอย่างดี เป็นต้นแบบหรือตัวอย่างที่ดีที่เด็กและเยาวชนคนอื่นๆ เห็นแล้วรู้สึกชื่นชมอยากจะเป็นและอยากจะทำอย่างนั้นด้วย กล่าวได้ว่า มีความรู้ ไหวพริบ เฉลียวฉลาด มีสติตั้งมั่น ความอดทน อดกลั้นและความมุ่งมั่นไม่ย่อท้อ เป็นการสร้างผู้นำเยาวชน รวมทั้งการสืบต่อผู้นำจากรุ่นสู่รุ่น ทั้งนี้เพื่อให้งานพัฒนาเด็ก และเยาวชน ทำให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน อัตลักษณ์เยาวชนไทยจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง สำหรับแนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ในที่นี้จะกล่าวถึงอัตลักษณ์ของเยาวชนไทยซึ่งอยู่ช่วงอายุระหว่าง 14-25 ปี หรือเป็นช่วงวัยรุ่นหนุ่มสาว เป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อระหว่างเด็กและผู้ใหญ่ เพื่อเป็นต้นแบบแห่งการปรับตัวเพื่อรับกับสถานการณ์โลกในวันข้างหน้าที่กำลังโหมเข้ามาสู่สังคมไทย จึงได้แสดงอัตลักษณ์เยาวชนไทยในยุคศตวรรษที่ 21 (ปาณิภรณ์ ธีระวงศนันท์, 2564) ไว้ 5 ประการ ดังนี้

I of Civic Duty อัตลักษณ์ด้านพลเมืองไทยและพลเมืองโลก

I of Culture & Civilization อัตลักษณ์ด้านวัฒนธรรมและอารยธรรม

I of Body & Knowledge อัตลักษณ์ด้านวิชาการ

I of Viture อัตลักษณ์ด้านคุณธรรมจริยธรรม

I of Wisdom อัตลักษณ์ด้านปัญญา

การพัฒนาเยาวชนสู่ความเป็นต้นแบบให้มีอัตตลักษณ์ทั้ง 5 ประการดังกล่าวข้างต้น จำเป็นต้องใช้คุณธรรมเป็นพื้นฐานของกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยง ความร่วมมือของสถาบันครอบครัว ชุมชน สถาบันศาสนา และสถาบันการศึกษา โดยมีจุดเน้นเพื่อพัฒนาเยาวชน ให้เป็นคนดี มีความรู้ และอยู่ดีมีสุข ดังนั้น เพื่อให้การขับเคลื่อนดังกล่าวมีความชัดเจน เกิด ประสิทธิภาพสูงสุดและสามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งเยาวชนจะมี“คุณธรรมพื้นฐาน 8 ประการ” ที่ควรเร่งปลูกฝังประกอบด้วย (กระทรวงศึกษาธิการ, 2550)

3.1 ความขยันคือ ความตั้งใจเพียรพยายามทำหน้าที่การงานอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ อดทนความ ขยันต้องปฏิบัติควบคู่กนการใช้สติปัญญาแก้ปัญหาจนเกิดผลสำเร็จผู้ที่มีความขยัน คือ ผู้ที่ตั้งใจทำ อย่างจริงจังต่อเนื่องในเรื่องที่ถูกที่ควร เป็นคนสู้งานมีความพยายาม ไม่ท้อถอย กล้าเผชิญอุปสรรค รัก งานที่ทำ ตั้งใจทำหน้าที่อย่างจริงจัง

3.2 ความประหยัดคือ การรู้จักเก็บออม ถนอมใช้ทรัพย์สิน สิ่งของแต่พอควรพอประมาณให้เกิดประโยชน์คุ้มค่า ไม่ฟุ่มเฟือย ไม่ฟุ้งเฟ้อผู้ที่มีความประหยัด คือ ผู้ที่ดำเนินชีวิตความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย ที่รู้จักฐานะการเงินของตนคิดก่อนใช้คิดก่อนซื้อ เก็บออม ถนอมใช้ทรัพย์สินสิ่งของอย่างคุ้มค่า รู้จัก ทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายของตนเองอยู่เสมอ

3.3 ความซื่อสัตย์คือ ประพฤติตรงไม่เอนเอียง ไม่มีเล่ห์เหลี่ยม มีความจริงใจ ปลอดจากความรู้สึกลำเอียงหรืออคติผู้ที่มีความซื่อสัตย์ คือ ผู้ที่มีความประพฤติตรงทั้งต่อหน้าต่อวิชาชีพ ตรงต่อเวลา และ

ไม่ใช้เล่ห์กล คดโกงทั้งทางตรงและทางอ้อม รับรู้หน้าที่ของตนเองและปฏิบัติอย่างเต็มที่ถูกต้อง

3.4 ความมีวินัยคือ การยึดมันในระเบียบแบบแผน ข้อบังคับ และข้อปฏิบัติ ซึ่งมีทั้งวินัยในตนเอง และวินัยต่อสังคมผู้มีวินัย คือ ผู้ที่ปฏิบัติตนในขอบเขต กฎ ระเบียบของสถานศึกษา สถาบัน/องค์กร/ สังคมและประเทศ โดยที่ตนเองยินดีปฏิบัติตามอยางเต็มใจและตั้งใจ

3.5 ความสะอาดคือ เกิดความสบายใจแก่ผู้พบเห็นผู้ที่มีความสะอาด คือ ผู้รักษาร่างกาย ที่อยู่อาศัยสิ่งแวดล้อม ถูกต้องตามสุขลักษณะฝึกฝนจิตใจมิให้ขุ่นมัว จึงมีความแจ่มใสอยูเสมอ

3.6 ความสุภาพคือ เรียบร้อย อ่อนโอน ละมุนละม่อม มีกิริยามารยาทที่ดีงาม มีสัมมาคารวะผู้ที่มี ความสุภาพ คือ ผู้ที่อ่อนน้อมถ่อมตนตามสถานภาพและกาลเทศะ ไม่ก้าวร้าวรุนแรง วางอำนาจข่มผู้อื่นทั้งโดยวาจาและท่าทาง แต่ในเวลาเดียวกนยังคงมีความมั้นใจในตนเอง เป็นผู้มีมารยาท วางตน เหมาะสมตามวัฒนธรรมไทย

3.7 ความสามัคคีคือ ความพร้อมเพียงกน ความกลมเกลียวกัน ความปรองดองกัน ร่วมใจกัน ปฏิบัติงานให้บรรลุผลตามที่ต้องการ เกิดงานการอย่างสร้างสรรค์ปราศจากการทะเลาะวิวาทไม่เอารัด เอาเปรียบกัน เป็นการยอมรับความมีเหตุผล ยอมรับความแตกต่างหลากหลายทางความคิดความหลากหลายในเรื่องเชื้อชาติ ความกลมเกลียวกันในลักษณะเช่นนี้เรียกอีกอย่างว่า ' “ความสมานฉันท์” ผู้ที่มีความสามัคคี คือ ผู้ที่เปิดใจกว้างรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น รู้บทบาทของตนทั้งในฐานะผู้นำและผู้ตามที่ดี มีความมุ่งมั่นต่อการรวมพลัง ช่วยเหลือ

เกื้อกูลกันเพื่อให้การงานสำเร็จลุล่วง แก้ปัญหาและขจัดความขัดแย้งได้ เป็นผู้มีเหตุผล ยอมรับความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม ความคิด ความเชื่อ พร้อมที่จะปรับตัวเพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติ

3.8 ความมีน้ำใจคือ ความจริงใจที่ไม่เห็นแก่เพียงตัวเองหรือเรื่องของตัวเอง แต่เห็นอกเห็นใจเห็นคุณค่าในเพื่อนมนุษย์ มีความเอื้ออาทรเอาใจใส่ ให้ความสนใจในความต้องการ ความจำเป็นความทุกข์สุขของผู้อื่น และพร้อมที่จะให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกันผู้ที่มีน้ำใจ คือ ผู้ให้และผู้อาสาช่วยเหลือสังคม รู้จักแบ่งปันเสียสละความสุขส่วนตนเพื่อทำประโยชน์แก่ผู้อื่นเข้าใจ เห็นใจผู้ที่มีความเดือดร้อน อาสาช่วยเหลือสังคมด้วยแรงกายสติปัญญา ลงมือปฏิบัติการเพื่อบรรเทาปัญหา หรือร่วมสร้างสรรค์สิ่งดีงามให้เกิดขึ้นในชุมชน

สรุปได้ว่า คุณลักษณะเยาวชนต้นแบบต้องมีคุณธรรมขั้นพื้นฐาน 8 ประการดังกล่าวข้างต้น ทั้งนี้เพื่อมุ่งหวังให้เยาวชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี และมีความมั่นคงในการดำรงชีวิตเติบโตเข้าสู่วัยของการทำงานอย่างมีคุณภาพ มีความคิดในการวิเคราะห์และความคิดสร้างสรรค์เพื่อสร้างผลงานใหม่ๆ ได้ สามารถปรับตัวและมีศักยภาพในการแข่งขันในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว รวมทั้งมีคุณธรรม 8 ประการและความรับผิดชอบต่อสังคมไทย โดยเยาวชนต้นแบบจะเป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนสังคมไทยให้พัฒนาอย่างมั่นคงมั่งคั่ง และยั่งยืน และเป็นพลังสำคัญของชาติที่จะช่วยพัฒนาประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้าสืบไป

4. ประเภทของพุทธปรัชญาการศึกษา

การเสริมสร้างพุทธิปัญญาสำหรับเยาวชน ประกอบด้วย 20 กิจกรรม โดยบูรณาการการฝึกสติ สมาธิ ปัญญา และวินัยชาวพุทธให้สอดคล้องกับธรรมชาติของเด็ก เน้นหลัก “สนุกก่อนสาระ” ใช้กิจกรรมเชิงเคลื่อนไหว (ยืน–เดิน–นั่ง–นอน) เกม และสื่อการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาความรู้สึกตัวและการเรียนรู้อย่างมีความหมาย ดังนี้

กิจกรรมที่ 1 มารยาทชาวพุทธ ฝึกมารยาทพื้นฐานทางพระพุทธศาสนา เช่น การจุดธูปเทียน การกราบแบบเบญจางคประดิษฐ์ และการไหว้ 5 ระดับ เพื่อปลูกฝังความอ่อนน้อม เคารพพระรัตนตรัย บิดามารดา และครูบาอาจารย์ พร้อมฝึกสติในการกราบ

กิจกรรมที่ 2 ยกมือตามสั่ง ฝึกสติพิชิตความหลง ฝึกสติและการรู้เท่าทันตนเองผ่านการเคลื่อนไหวตามคำสั่ง เพื่อพัฒนาการยับยั้งชั่งใจ สมาธิ และการตอบสนองอย่างมีสติ แทนการทำตามอัตโนมัติ

กิจกรรมที่ 3 14 จังหวะสร้างความรู้สึกตัว ฝึกการเคลื่อนไหว 14 จังหวะ (พระมหาสิงห์หน สิรินฺธโร ฉิมพาลี, 2553) อย่างมีสติ เพื่อให้รับรู้ร่างกายและปัจจุบันขณะอย่างต่อเนื่อง เกิดความสงบและความตื่นรู้จากการสังเกตตนเอง

กิจกรรมที่ 4 ลุก–นั่ง สร้างฐานกาย ฝึกการลุก–นั่งอย่างมีจังหวะเพื่อสังเกตร่างกาย การทรงตัว และความรู้สึกภายใน สร้างฐานสติผ่านอิริยาบถพื้นฐาน

กิจกรรมที่ 5 กระโดดสลับฝั่ง ยั้งสติ ฝึกการควบคุมตนเองและการยับยั้งปฏิกิริยาอัตโนมัติผ่านเกมการเคลื่อนไหว เพื่อเสริมสติและการตัดสินใจอย่างมีเหตุผล

กิจกรรมที่ 6 สถิตกายใจ ใต้หนังสือ ฝึกสมดุลกาย–ใจด้วยการทรงตัวหนังสือบนศีรษะ พัฒนาความนิ่ง ความมั่นคงทางอารมณ์ และความละเอียดรอบคอบ

กิจกรรมที่ 7 บริหารกาย บริหารปัญญา เรียนรู้การรู้เท่าทันอิริยาบถ 4 (ยืน เดิน นั่ง นอน) เพื่อสังเกตไตรลักษณ์และใช้ร่างกายเป็นเครื่องมือพัฒนาปัญญา

กิจกรรมที่ 8 ศิลปะแห่งความตื่นรู้ ใช้ศิลปะการวาดเขียนเป็นเครื่องมือฝึกสติและสำรวจอารมณ์ โดยเน้นการรับรู้มากกว่าความสวยงามของผลงาน

กิจกรรมที่ 9 ลมหายใจแห่งสติ (อานาปานสติ) ฝึกการรู้ลมหายใจและการนับลมเพื่อสร้างสมาธิและความสงบ ฝึกการดึงจิตกลับเมื่อฟุ้งซ่าน

กิจกรรมที่ 10 การแผ่เมตตา บ่มเพาะพลังบวก ฝึกแผ่เมตตาจากตนเองไปสู่ผู้อื่น เพื่อพัฒนาความรัก ความเมตตา และการให้อภัย

กิจกรรมที่ 11 บล็อกไม้สร้างหอคอย สถิตใจในความสมดุล ฝึกสมาธิ ความนิ่ง และการทำงานร่วมกันผ่านการเรียงบล็อกไม้ เพื่อสะท้อนสภาวะจิตใจ

กิจกรรมที่ 12 เพ่งพินิจพิจารณาสื่อ ฝึกการสังเกตรายละเอียดของภาพและสื่ออย่างมีสติ ลดการตีความล่วงหน้า และพัฒนาการมองอย่างลึกซึ้ง

กิจกรรมที่ 13 โสตสติ มหัศจรรย์แห่งเสียง ฝึกการฟังอย่างมีสติ แยกแยะเสียงและอารมณ์ พร้อมฝึกการปล่อยวางสิ่งที่ได้ยิน

กิจกรรมที่ 14 นาสิกสติ กลิ่นแห่งปัจจุบัน ฝึกการรับรู้กลิ่นอย่างมีสติ โดยไม่ตีความล่วงหน้า และสังเกตปฏิกิริยาทางกาย–ใจ

กิจกรรมที่ 15 ชิมรสเปลี่ยนโลก ฝึกการรับรู้รสอย่างละเอียด เพื่อเห็นความไม่เที่ยงของประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส

กิจกรรมที่ 16 สุนทรียะแห่งสติ ขยับมือตามทำนอง ฝึกสติผ่านการเคลื่อนไหวประกอบดนตรี เพื่อเชื่อมโยงกาย–ใจและสร้างความสมดุล

กิจกรรมที่ 17 เท่าทันความคิด ดูจิตเหมือนดูละคร ฝึกการสังเกตความคิดโดยไม่ยึดติด เห็นความคิดเกิด–ดับเหมือนผู้ดูละคร

กิจกรรมที่ 18 ละวาง ไม่ว่างเว้น ฝึกการปล่อยวางความคิดและอารมณ์ โดยใช้ลมหายใจและจินตภาพเป็นเครื่องมือดึงจิตกลับสู่ปัจจุบัน

กิจกรรมที่ 19 อธิษฐานจิตเพื่อชีวิตใหม่ ฝึกการตั้งเป้าหมายและเจตจำนงใหม่อย่างมีสติ เพื่อพัฒนาตนเองและสร้างพลังชีวิตเชิงบวก

กิจกรรมที่ 20 ขอขมา มาลาบูชาครู พิธีขอขมาและแสดงความกตัญญูต่อครูบาอาจารย์ ผ่านการทบทวนตนเอง การขอโทษ และการแสดงความเคารพอย่างมีสติ

แผนภาพที่ 1 แสดงกิจกรรมเสริมสร้างพุทธิปัญญา

จากแผนภาพที่ 1 สรุปได้ว่า 20 กิจกรรมสร้างพุทธิปัญญา เส้นทางฝึกสติและปัญญาสำหรับเยาวชน” แสดงแนวทางกิจกรรมที่ช่วยพัฒนาทั้งความคิด ความรู้สึก และจิตใจของผู้เรียน โดยแบ่งออกเป็น 2 ช่วงหลัก

ช่วงที่ 1 เน้นการพัฒนาฐานการคิดและการเรียนรู้ เช่น การสร้างความรู้สึกตัวผ่านร่างกาย การบริหารร่างกายและสมาธิ รวมถึงการมียา/แนวทางทางพุทธหรือจิตวิญญาณเป็นจุดเริ่มต้น เพื่อให้เกิดความพร้อมทางความคิดและการตระหนักรู้

ช่วงที่ 2 เน้นการพัฒนาศีลธรรมและการใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่น เช่น การฝึกสติผ่านประสาทสัมผัสต่าง ๆ การคิดอย่างมีวิจารณญาณ การเข้าใจผู้อื่น และการปลูกฝังความเมตตาและความกตัญญู เพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในสังคม

โดยรวมภาพนี้สื่อถึงกระบวนการพัฒนาเยาวชนแบบองค์รวม ที่เชื่อมโยงทั้งร่างกาย จิตใจ และสังคม เพื่อให้เกิด “ปัญญา” และการใช้ชีวิตอย่างมีสติอย่างยั่งยืน

5. กระบวนการเสริมสร้างพุทธิปัญญาสำหรับเยาวชน

กระบวนการเสริมสร้างพุทธิปัญญาสำหรับเยาวชน โดยการบูรณาการผ่านกิจกรรมเสริมสร้างพุทธิปัญญานำมาสู่การเรียนรู้แบบกระบวนการ ซึ่งประกอบด้วย 2 กระบวนการ คือ กระบวนการการพัฒนาศักยภาพและความมั่นคงภายใน มี 3 ขั้นตอน และกระบวนการการเสริมสร้างจิตสาธารณะและการอยู่ร่วมกัน มี 3 ขั้นตอน โดยอาศัยพุทธิปัญญาที่สำคัญ คือ ความขยัน ความผ่องใสแห่งจิตใจ ความมีน้ำใจ และความเมตตากรุณา ประกอบด้วย ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

5.1. กระบวนการการพัฒนาศักยภาพและความมั่นคงภายใน ขั้นตอนที่ 1 การเสริมสร้างความมีวินัยให้เกิดขึ้น โดยใช้กิจกรรมที่ 2 ยกมือตามสั่ง ฝึกสติพิชิตความหลง กิจกรรมที่ 5 กระโดดสลับฝั่ง ยั้งสติกิจกรรมที่ 6 สถิตกายใจ ใต้หนังสือ และกิจกรรมที่ 11 บล็อกไม้สร้างหอคอย สถิตใจในความสมดุล ซึ่งเป็นการฝึกการควบคุมตนเอง เกิดการพัฒนาการทำงานของสมองส่วนหน้าในการยับยั้งชั่งใจ และการรักษาสมดุลของจิตใจภายใต้เงื่อนไขและระเบียบวิธีที่กำหนด เพื่อสร้างวินัยจากภายในที่มิใช่การบังคับ

ขั้นตอนที่ 2 การเสริมสร้างความประหยัดให้เกิดขึ้น โดยใช้กิจกรรมที่ 12 เพ่งพินิจพิจารณาสื่อ กิจกรรมที่ 15 ชิมรสเปลี่ยนโลก ด้วยการรู้เท่าทันความต้องการ ซึ่งเป็นกระบวนการใช้โยนิโสมนสิการเพื่อแยกแยะข้อมูลจากสื่อและผัสสะ ที่นำไปสู่การจำแนกความจำเป็นออกจากความต้องการ (ความประหยัดเกิดขึ้น) โดยใช้ปัญญาเป็นตัวขับเคลื่อนแทนตัณหา

ขั้นตอนที่ 3 การเสริมสร้างความซื่อสัตย์ให้เกิดขึ้น โดยใช้กิจกรรมที่ 17 เท่าทันความคิด ดูจิตเหมือนดูละคร และ กิจกรรมที่ 18 ละวาง ไม่ว่างเว้น ซึ่งเป็นการซื่อตรงต่อสภาวะธรรม สร้างพุทธิปัญญาในการสังเกตและยอมรับความจริงของกระแสความคิดและอารมณ์ตามที่เป็นจริง โดยไม่บิดเบือนสภาวะภายในเพื่อสนองอัตตา

5.2 กระบวนการการเสริมสร้างจิตสาธารณและการอยู่ร่วมกัน

ขั้นตอนที่ 1 การเสริมสร้างพุทธิปัญญา คือ ความสุภาพให้เกิดขึ้น โดยใช้กิจกรรมที่ 1 มารยาทชาวพุทธ กิจกรรมที่ 16 สุนทรียะแห่งสติ ขยับมือตามทำนอง และกิจกรรมที่ 20 ขอขมา มาลาบูชาครู สร้างความอ่อนน้อมและกตัญญู พุทธิปัญญาในการตระหนักถึงคุณค่าของผู้อื่นและการสื่อสารอย่างมีสติ นำไปสู่การแสดงออกทางกายและวาจาที่นุ่มนวลซึ่งกลั่นออกมาจากจิตที่เปี่ยมด้วยความเคารพและกตัญญู

ขั้นตอนที่ 2 การเสริมสร้างลักษณะพุทธิปัญญา คือ ความสามัคคีให้เกิดขึ้น โดยใช้กิจกรรมที่ 8 ศิลปะแห่งความตื่นรู้ และกิจกรรมที่ 13 โสตสติ มหัศจรรย์แห่งเสียง เป็นการตระหนักถึงความเชื่อมโยง การสร้างปัญญาที่เห็นความสัมพันธ์ระหว่างตนเองและสรรพ ผ่านสุนทรียภาพแห่งเสียงและศิลปะ นำไปสู่การลดละอัตตาเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูล

ขั้นตอนที่ 3 การเสริมสร้างลักษณะพุทธิปัญญา คือ ความมีน้ำใจให้เกิดขึ้น โดยใช้กิจกรรมที่ 10 การแผ่เมตตา บ่มเพาะพลังบวกและความรักความปรารถนาดี เป็นการสร้างความเมตตากรุณา ขยายขอบเขตของพุทธิปัญญาเพื่อสร้างสภาวะจิตที่ปรารถนาดีต่อผู้อื่นโดยปราศจากขอบเขต อันเป็นรากฐานของการแบ่งปันและการช่วยเหลือสังคม

แผนภาพที่ 2 แสดงกระบวนการเสริมสร้างพุทธิปัญญาสำหรับเยาวชน

จากแผนภาพที่ 2 สรุปได้ว่า 8 คุณลักษณะเยาวชนต้นแบบ ที่เชื่อมโยงไปสู่พุทธปัญญาในสังคม โดยอธิบายแนวทางการพัฒนาเยาวชนให้เติบโตทั้งด้านใน (Internal Development) และผลลัพธ์เชิงพุทธปัญญา (Cognitive Outcomes) เพื่อสร้างสังคมที่ดีงามอย่างยั่งยืน ภาพแบ่งออกเป็น 2 ส่วนหลัก คือ การพัฒนาคุณภาพภายใน เช่น การควบคุมตนเอง ความมุ่งมั่น และความเข้าใจตนเอง และผลลัพธ์ด้านพุทธปัญญา เช่น ความเมตตา ความตระหนักรู้ และความเข้าใจความเชื่อมโยงของสรรพสิ่ง ซึ่งนำไปสู่สังคมที่มีความสมดุลและสันติสุข (Social Harmony)

6. สรุป

บทความวิจัยนี้นำเสนอกรอบแนวคิดและกระบวนการเสริมสร้างพุทธิปัญญาของเยาวชนผ่านการบูรณาการ “กิจกรรมพัฒนาปัญญา” จำนวน 20 กิจกรรม ร่วมกับกรอบคุณลักษณะเยาวชนต้นแบบและคุณธรรมพื้นฐาน 8 ประการ โดยมุ่งพัฒนาทั้งมิติด้านสติ ปัญญา และพฤติกรรมอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง กระบวนการพัฒนาถูกออกแบบตามลำดับขั้นของการเรียนรู้ ตั้งแต่การฝึกสติและการตระหนักรู้ทางกาย การพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ การรับรู้ผ่านประสาทสัมผัส ไปจนถึงการพัฒนาจิตภาวะภายในอย่างลึกซึ้ง ผลการสังเคราะห์กระบวนการพัฒนาพบว่า สามารถแบ่งออกเป็น 2 มิติหลัก ได้แก่ (1) กระบวนการเสริมสร้างศักยภาพและความมั่นคงภายใน ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบสำคัญ คือ การพัฒนาวินัย การส่งเสริมความประหยัด และการปลูกฝังความซื่อสัตย์ และ (2) กระบวนการเสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคม ประกอบด้วย การพัฒนาความสุภาพ ความสามัคคี และความมีน้ำใจ

โดยสรุป กระบวนการดังกล่าวมีเป้าหมายเพื่อเสริมสร้างพุทธิปัญญาและคุณธรรมในเยาวชนอย่างบูรณาการ ทำให้ผู้เรียนมีสติรู้เท่าทันตนเอง มีความรับผิดชอบต่อการกระทำของตน และสามารถดำรงชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีดุลยภาพและยั่งยืน ทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและสังคมโดยรวม

8. เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. (2550). *คุณธรรมพื้นฐาน 8 ประการ*. ธรรมสาร.

ชูติวรรณ บุญอาชาทอง, & ภูริพจน์ แก้วย่อง. (2560). การวิเคราะห์เปรียบเทียบการนำความรู้เกี่ยวกับพุทธินิยมหรือพุทธิปัญญามาใช้ในชั้นเรียน. *วารสารร่มพฤกษ์ มหาวิทยาลัยเกริก*, 35(2), 1–(ระบุเลขหน้าเมื่อทราบ).

ปรัศณียา กองอาษา. (2546). *ผลของการใช้บทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนแบบมัลติมีเดียที่พัฒนาตามแนวทางพุทธิปัญญาบนพื้นฐานการขยายความคิด*. คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

ปาณิภรณ์ ธีระวงศนันท์. (2564). การเสริมสร้างคุณลักษณะเยาวชนต้นแบบตามนโยบายปฏิรูปการศึกษา. *วารสารวนัมฏองแหรกพุทธศาสตรปริทรรศน์*, 8(1), 1–(ระบุเลขหน้าเมื่อทราบ).

พระครูสังฆรักษ์จำนงค์ ถาวรธมฺโม (สุวรรณปาล), & บรรจบ บรรณรุจิ. (2558). พุทธิปัญญาเพื่อพัฒนาการศึกษาไทย. *วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์*, 2(1), 1–(ระบุเลขหน้าเมื่อทราบ).

พระมหาสิงห์หน สิรินฺธโร (ฉิมพาลี). (2553). *ศึกษาวิเคราะห์ความสอดคล้องระหว่างหลักปฏิบัติสัมปชัญญะในมหาสติปัฏฐานสูตรกับวิธีการฝึกเจริญสติตามแนวของหลวงพ่อเทียน จิตฺตสุโภ* (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2551). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์* (พิมพ์ครั้งที่ 12). โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). *พระไตรปิฎกบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎกं 2500*. โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สุปราณี บุระ. (2557). *การพัฒนาแบบสอบเชิงวินิจฉัยทางพุทธิปัญญาเรื่องการดำเนินการเลขคณิตพื้นฐานโดยใช้คอมพิวเตอร์: การประยุกต์โมเดลดีไอเอ็นเอ*. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อภิภา ปรัชญพฤทธิ์. (2555). *หลักสูตรและการเรียนการสอนอุดมศึกษา: พาราไดม์และวิธีปฏิบัติ*. อินทภาษ.